

Makuc piše partizanske spomine in – pesmi

V pismu Ferdu Godinu (11. 4. 1962.) je Makuc zapisal, da nima literarnih ambicij in tudi ne sposobnosti. A je le pridno uporabljajl pero in njegova pisma, partizanski spomini, pesnice in navsezadnje kriminalka, ki jo je začel pisati v zadnjih mesecih življenja, zgovorno pričajo, da je zgornji izjavi botrovala njegova ljubezniva skromnost.

S spomini na leta osvobodilnega gibanja se srečamo dvakrat: spomladi 1962 je opisal akcijo na dijaškem sejmu v septembru 1941, ko je gorela Rašica (7 strani), še prej pa obširneje obdelal svoje zgodnje stike s partizani v članku z naslovom Od formiranja Preserske čete do Šercerjevega procesa (20 strani). Tu najprej popiše svoj odhod v partizane v oktobru 1941, ko mu je bilo dobrih sedemnajst let, nato znani napad na Lož, ki ga zaključil z grenkim humorjem:

»Kot mule obloženi smo hodili vso noč. Ko se je jelo daniti, smo se ustavili, hoteč bolje porazdeliti tovor, da bi vsi približno enako nosili, kar se nam takoj ob umiku ni posrečilo narediti. Šele tedaj smo ugotovili, da je bila cela vrsta zavojčkov sabotiranih — čavre niso bile polnjene. Kolikor smo bili veseli, da žive tudi v Italiji pametni ljudje, ki jim ni do fašističnih zmag, toliko smo bili tudi nesrečni, ker se je tako naša zaloga municije občutno zmanjšala. No, drugo poglavje je bila zaplenjena blagajna. Mučili smo se in mučili, da bi jo odprli, končno se nam je posrečilo odpreti jo s strelom. V njej pa smo našli 6 lir. Tako je bil naš plen kaj malo pomemben: z municijo smo se mučili vso noč — pa je bilo le pol dobre, potili smo se pod težo blagajne za — 6 lir.«

Četica se je nato ustavila v Auerspergovih lovskih kočah nad Belimi vodami. Mikličevka jim je — nič kaj rada — postregla, prespali so in potem odšli v zasneženo jutro. Poti so bile zametene in tako so zašli. Dve možnosti sta bili pred njimi: ali vztrajati ali se vrniti k Mikličevim vilam. Raje so se vrnili — skoz zamete so si korak za korakom utirali pot. Tam so jih naslednje jutro napadli Italijani.

»Ko sem to jutro — bilo je 26. oktobra vstal, je nekdo zakričal name: »Kje imaš puško, zgrabi jo!« »Zakaj?« sem se posmejal. Oni pa se je zadr: »Italijani!« Bil sem še vedno prepričan, da se norčuje, kajti zdelo se mi je, da smo tu nad vse varni pred Italijani. Brezskrbno sem stopil k oknu, tedaj pa je zaropotalo. Padel je prvi rafal. Bili smo obkoljeni, izgledov za resno obrambo ni bilo nobenih. Italijani so streljali, krogle so vse prebile lesene stene. Zaklona ni bilo. Mi se nismo znašli, saj smo bili sami 17, 18 let stari fantiči. Nikogar ni bilo med nami, ki bi že služil vojsko, razen Gorenjca (komandant). Od njega smo v tem trenutku pričakovali pametnih ukrepov. On pa je odredil, da se vsi umaknemo pod stopnice. Tako smo tudi storili in Italijanom olajšali trud, kajti zdaj res niso imeli mnogo dela z nami. Brž ko smo bili pod stopnicami, je Mikličeva služkinja odprla kletna vrata in Italijani — bil je bataljon M — so vdrli v hišo. Najprej so iz tiste luknje izbezali komandirja in ga strahovito pretepli, potem še ostale. Puškina kopita so padala po nas vsevprek. Pobrali so vso našo opremo, nas pa zaprli v hlev. Tam je bil zaprt že naš stražar. Tako je bil končan naš odpor, v katerem se nam je posrečilo vreči le nekaj bomb. — Stražar nam je zdaj razložil, kako je cela stvar potekala. Na straži je bil v usodnem času Miklavčič. Po poti se mu je bližal civilist. Po navodilih komandirja ga ni niti ustavljal. Ko je civilist prišel tik njega, je potegnil iz žepa pištolo in ga prisilil, da se je umaknil v hlev. Miklavčič je puško imel namreč

Drago Makuc (desni) v partizanih

na rami in streljati ni utegnil več. Vse je kazalo na to, da je stvar dogovorjena, kajti Gorenjc je dal strogo navodilo, da je treba civile pustiti k hiši, Mikličeve gospe pa ni bilo več tu. Zdaj nam je šele prišlo na misel, da je bil pravzaprav Gorenjc tisti, ki je najbolj silil nazaj v Mikličevo vilo in da je bil on tudi tisti, ki nas je spravil v nemogoč zaklon pod stopnice. — Italijani so nas odpeljali na karabinjersko postajo v Drago. Tu nas je sprejel komandir postaje: vsakemu od nas je pljunil v obraz. Prvi so njegov pozdrav pač bolj občutili kot zadnji, za katere mu je že zmanjkalo sline, saj nas je vseh bilo osem. Vklenili so nas po dva in dva in še vse skupaj z dolgo verigo. Kočevarji so nas hodili ogledovat kot znamenite primerke zverin. Posebno enega od njih se prav dobro spominjam, ker nam je takole napovedal usodo: »Kaj vas ni škoda, tako mladi ste, pa vam bodo porezali nosove in ušesa preden vas bodo pobili.« Mi niti nismo bili kaj posebno vznemirjeni. Sploh bi težko opredelil naše takratne občutke. Ne morem reči, da smo bili kako posebno pogumni, pa tudi strah nas ni bilo in tudi apatični nismo bili. K nam so privlekli še Ignaca Žagarja in Lada Janežiča. Bila sta ujeta pri drugi grupi, ki je šla po hrano proti Belim vodam, pa je padla v zasedo.«

Po zaslišanju so jih odpeljali v Ljubljano v Belgijsko kasarno. Zaprli so jih v skupno celico in ko so gledali skozi linico, so na hodniku zagledali svojega komandirja Gorenjca v — fašistični uniformi. Čez mesec dni so jih odpeljali v zapore na sodišču. Razprava je bila 15. in 16. decembra. Osem — od šestnajstih — jih je bilo obsojenih na smrt, ostali na dosmrtno ječo, Makuc in njegov tovariš Gabrovec pa sta bila zaradi mladoletnosti pomiloščena na 18 let robije.

»Vklenjene so nas odpeljali iz dvorane. Na dvorišču so nas ustavili in od onih osmih, ki so bili na smrt obsojeni, vsakega posebej vodili v celico, kjer so potem čakali smrtno kazen. Ko smo tako čakali, smo bili ostali še nekako bolj prizadeti od onih, ki jih je čakala smrt. Iz morečega vzdušja nas je prebudil Rado Kogoj, rekoč prostodušno: »Zakaj tako, fantje? Saj smo vendar vedeli, da bomo popadali, ko smo odšli v partizane! Zapijmo!« In smo peli partizanske pesmi do njihovega odhoda. Kogoj se je obnašal tako prostodušno, kot da se ni prav nič velikega zgodilo.«

Januarja 1942 so jih odpeljali v Italijo — v ječo med kriminalce.

* * *

Pesmi, ki jim je dal skromen, a značilen naslov »Utrinki v soncu«, je 33. Napisane so bodisi v medvojnem času (pesem »Brez konca pot...« je nastala v Zadru 7. 4. 1945) bodisi v prvih povojnih mesecih (posvetilo ženi Vidi je datirano s 6. 12. 1945).

Oblika je preprosta, čutiti je šolski vpliv domače poezije (Jenko, Gregorčič, Kosovel), slaba polovica pesmi je v kiticah, rima je preprosta in večkrat ušesu že dobro znana, čeprav nikoli vsiljiva, poskusi v smer svobodnega verza so plašni, toži se jim po kitičnosti, rimam pa se celo v najbolj drznih primerih ne morejo odpovedati. Vsebina je pregledna, beseda teče brez zadržkov.

Pesmi nam govore o bridkosti in idealih mladeniča oz. mladega, sicer osamljenega, a v svobodo, luč in ljubezen kljub vsemu verujočega in v lepoto narave zagledanega moža. Njihova pomembnost je v tem, da za vsemi žari topla podoba avtorja.

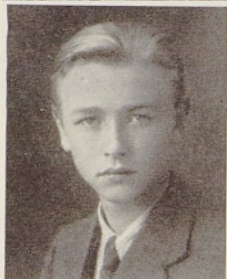
1.

Brez konca pot,
na poti brez števila je ljudi,
a jaz sem sam.
Ko gremo vsi
mimo mirnega opazovalca časa,
me med množico opaziti ni.

2.

Brez misli

Gozdna pot...
Z leve smreke,
z desne bori,
skrivnosten mir naokoli,
le v daljavi šum reke;
v vetru se borove veje
neslišno priklanjajo,
šopi trave med kamni sanjajo
in srce se mi smeje.

3.
O p o l n o č i

*Opolnoči
sem videl dekleta,
bila v temo je odeta,
v žilah prepeval ji glas je krvi.*

*Opolnoči
sem slišal tišino,
od nekje mi dišalo je vino
čez puste poti.*

*Opolnoči
sem planil iz sanj,
zvezde vse manj
so svetile v temi.*

4.
P o m l a d

*Hiša s streho podrto,
za hišo svinjak,
po dvorišču kokoši pode se,
začuden pastirček jih gleda;
od daleč nekje
plove oblak,
iz njive kadi se,
pot za ograjo je suha;
vijolica izza grma cvete,
popje na hruški brsti,
po glavah mladih beže
misli, v žilah vre kri,
a v dušah je mir kot v cerkvi.*

5.
I d i l a v s v o b o d i

*Mlada zarja
svetlo roso
spremenila je v biserne kristale;
drobne cvetke so pobožno
svoja čista lica
soncu pokazale;
samotnemu udarja
na uho mi pesem dela
z njive preorane;
glej, z razorov so vstale
sanje temnih dni,*

med travami stezica
vsa je oživela,
z njive prepelica
je zapela
čez poljane,
deklico je v rosi boso
fant poljubil na oči.

Le portrait de l'homme et de l'acteur **Drago Makuc** (né en 1924), mort prématurément il y a un an, qui a prononcé son testament dans le Rhinocéros — son amour de l'homme et sa foi en lui — est complété par ses récits de combattant et ses poèmes, publiés ci-dessus. Makuc rejoignit les partisans en octobre 1941, à peine six mois après l'occupation italienne de la Slovénie. A la fin de 1941 il est condamné à mort, puis gracié parce qu'il est mineur et condamné à 18 ans de prison. En décrivant ces événements il reste fidèle à lui-même: il est simple, modeste et gai. De même il demeure fidèle à la pureté de sa nature dans ses poèmes que personne à l'exception de sa femme bien-aimée ne connaissait jusqu'alors. Ce sont des vers simples, mais pleins d'aspiration vers la lumière et l'harmonie et d'abordant d'amour pour toutes les beautés du monde.

Ciril Kosmač ocenjuje Delakovo obdelavo scenarija »Na svoji zemlji«

Pisatelj Ciril Kosmač je napisal scenarij za prvi slovenski igrani film »Na svoji zemlji«. Film so začeli snemati v jeseni 1947. Njegov prvi režiser je bil Ferdo Delak (kasneje še F. List in končno F. Štiglic). Delak je s sodelavci napisal »definitivno izdajo scenarija« in jo predložil Kosmaču v pregled. Kosmač je nato v pismu z dne 6. 9. 1947 zanimivo, odločno in jasno ocenil Delakova prizadevanja. Pismo objavljamo skoraj v celoti. Izpustili smo samo nekaj popravkov dialoga. Ker ni bilo mogoče najti omenjene »definitivne izdaje scenarija« (F. Delak upa, da ga bo o priliki odkril, nameščenska Triglav filma Kristina Malnaričeva pa sicer ima stenografske zapiske, a so celo zanjo preveč zamotani), nam omenjena mesta ničesar ne povedo in jih prav lahko pogrešamo.

Dragi Delak,

mislim sem, da se bova v Ljubljani srečala ter se še kaj pomenila o scenariju. Resnično mi je žal, da sva se zgrešila.

Pri Jermanu sem vzel definitivno izdajo scenarija. Prebral sem ga v naglici — in seveda tudi v naglici naletel na nekaj precej grobih napak. Predvsem mi je žal, da ste ga tako neusmiljeno razmesarili; po domače povedano, populili ste mu precej dlak ter mu odrezali marsikatero moško znamenje. No, pa naj bo. Vendar bi za primer pripomnil, da ste pustili stvari, ki se mi zdijo resnično banalne in vsakdanje: recimo samo vsa kolobocija s tisto rigajočo mulo. Ta mula nikakor ni tako originalna niti ne tako slovenska in partizanska, da bi morala nastopati v prvem slovenskem filmu. Prečrtajte in jo pošljite k hudiču! Prav tako bi se dalo še marsikaj črtati v borbah. — Seveda, kar se